כי אתא רב דימי אמר יכול ילקה על התוספת ונסיב לה תלמודא לפטורא ולא ידענא מאי תלמודא ומאי תוספת ר׳ אלעזר אמר חרישה והכי קאמר יכול ילקה על חרישה דאתיא מכלל ופרט וכלל ונסיב ליה תלמודא לפטורא דאם כן כל הני פרטי למה לי ור׳ יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים לפני ראש השנה והכי קאמר יכול ילקה על תוספת ראש השנה דאתיא [1]מבחריש ובקציר תשבות ונסיב לה תלמודא לפטורא כדבעינן למימר לקמן מאי ימים שלפני ראש השנה כדתנן [א]עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שיפה לפרי וב״ה אומרים [א] [א]עד העצרת וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו [ב]ועד מתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית משתכלה הלחה וכל זמן שבני אדם חורשים ליטע מקשאות ומדלעות ר׳ שמעון אומר א״כ נתנה תורה שיעור לכל אחד ואחד בידו [ג]אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת [ג](וב״ה אומרים עד הפסח) ואמר ר׳ שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא רבן גמליאל ובית דינו [ד]נמנו על שני פרקים הללו ובטלום אמר ליה רבי זירא לר׳ אבהו ואמרי לה ריש לקיש לר׳ יוחנן רבן גמליאל ובית דינו היכי מצו מבטלי תקנתא דב״ש וב״ה והא תנן [ד]אין ב״ד יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין [ה][2]אשתומם כשעה חדא אמר ליה אימור כך התנו ביניהן כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל דידהו היא הלכה למשה מסיני היא דאמר ר׳ אסי אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ נחוניא איש בקעת בית חורתן [ו][ה]עשר נטיעות [ו]ערבה [ז]וניסוך המים הלכה למשה מסיני אמר רבי יצחק כי גמירי הלכתא שלשים יום לפני ראש השנה ואתו הני תקון מפסח ומעצרת ואתנו בדידהו כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל והני הלכתא נינהו קראי נינהו [ז](דתנן)[ח] [1]בחריש ובקציר תשבות ר׳ עקיבא אומר אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר [3]שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אלא חריש של ערב שביעית

שנכנס

כי אתא רב דימי. מארץ ישראל לבבל: **אמר.** שמעית דאמרי בא״י יכול ילקה על תוספת: **ושמעינן דנסיב עליה תלמודא לפטורא.** ולא ידענא מאי תוספת ולא פטור: **רבי אלעזר אמר חרישה.** בשביעית להכי קרי ליה תוספת דלא נפיק עיקרו מן התורה אלא מכלל ופרט וכלל כדאמרי׳ לעיל(ט): **ונסיב תלמודא לפטורא.** כדאמרינן הני אין: **דאם כן.** דהוי לקי: **כל הני פרטי.** דפריט בהדיא לאסור בשביעית זריעה וזימור קצירה ובצירה: **למה לי.** דכתב רחמנא אלא למימרא דאהנך הוא דלוקה וכו׳ שמע מינה אחרישה לא לקי: **ימים שלפני ראש השנה.** של שביעית שהוא תוספת על השביעית: **דאתיא מבחריש ובקציר.** כדאמר לקמן אם אינו ענין לשביעית שהרי כתיב(י) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור תנהו לענין ששית שנכנס לשביעית דבשביעית נמי אסור: **כדבעינן למימר לקמן.** גמר שבת שבתון משבת בראשית(כ): **כל זמן שיפה לפרי.** כלומר כל זמן שחרישה יפה לפירות שגדלו בששית דהיינו נמי קרוב לעצרת אבל מכאן ואילך לא דהוי כמתקן פירות שביעית: **שדה לבן.** של תבואה: **שתכלה הלחה.** שכלין הגשמים של שנה ששית דעד ההיא שעתא מהני חרישה לזריעה דשנה זו אבל משתכלה הלחה אינו יכול לחרוש דמחזי כחורש לצורך שביעית דהיינו כל זמן שבני אדם חורשין ליטע מקשאות: **נתנה תורה שיעור לכל אחד ואחד בידו.** כלומר נתת דבריך לשיעורין שפעמים זה חורש קודם חבירו ליטע מקשאות: **על שני פרקים.** דפסח ועצרת: **ובטלום.** דמורשין עד ראש השנה: **תקנתא דשמאי והלל.** דרבי שמעון דאמר עד פסח ועד עצרת והיינו אליבא דב״ש וב״ה: **כך התנו.** שמאי והלל בשעת תקנתם: **דידהו היא.** תקנתם היא: **חורשן.** מקום: **י׳ נטיעות.** המפוזרות בתוך בית סאה שהוא נ׳ על נ׳ חורשין כל השדה שלהן(ל) בשבילן בערב שביעית עד ר״ה ואמרי הני הואיל וילדות הן איכא פסידא יתירא לכך חורשין עד ראש השנה אבל זקינה אין חורשין עד ראש השנה. אלמא דהלכה למשה מסיני הן: **וערבה.** להקיף המזבח: **כי גמירי הלכתא.** דאין חורשין לזקינה עד ראש השנה אבל חורשין עד שלשים יום לפני ראש השנה: (א) **ואתו.** בתקנה דידהו דהרחיקו עד הפסח ועד העצרת: **וכל הרוצה לבטל יבא ויבטל.** ורבן גמליאל דבטל לא בטל אלא מפסח ומעצרת עד שלשים יום לפני ראש השנה:

שנכנס

רבי אלעזר אומר חרישה. מהא ליכא למימר (ב) תקשיים דר׳ אלעזר לעיל דאמר אינו לוקה דאיכא למימר דרבי אלעזר לא שמיע ליה הא דאמר לקמן דהתירו תוספת שביעית הלכך הוה אמר הכי דליכא לפרש מילתא דרב דימי אלא בחרישה אבל לדידיה אסור ולוקה דלא ס״ל אי נמי דכיון דליתא בהדיא כי הן דלעיל במילי דחרישה אינו צריך לומר תקשיים דאין דרך הש״ס לומר תקשיים בדבר המפורש בהדיא כל כך: **יכול** ילקה על תוספת של ראש השנה. ואם תאמר מלקות מנלן והלא לא כתיב בתוספת לאו אלא עשה גרידא בחריש ובקציר תשבות איכא למימר דמבחריש ובקציר מפקינן דצריך תוספת כלומר שהשביעית מתחלת משנה הששית וכל דין שביעית יהיה לששית דהכי קאמר רחמנא דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית וא״כ הוא כשביעית: **עד** עצרת. דהיינו יותר דכלל מקום בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא כנגד מאותן דברים דקתני בעדיות (פ״ה): **וקרובים** דברי אלו. קא משמע לן דאין ב״ש מחמירין אלא מעט על ב״ה ולאשמועינן מילתייהו דבית שמאי פירש הכי: **כל** הרוצה לבטל יבא ויבטל. שמא יתקלקלו הקרקעות ואינן מגדלין תבואה בלא חרישה לאחר זמן זה התנו שיהא כח להתיר לצריכים שחשו להפסד רבים שלא יגרמו רעה לעולם: **הלכה** למשה מסיני. מהכא איכא לדקדק מדשרא רחמנא ילדה מכלל דזקינה אסורה הרי על ידי הלכה למשה מסיני נאסרה תוספת שביעית אבל להתירא לחוד לילדה לא אצטריך דמהיכא תיתי לאסור: **נטיעות.** תנן במסכת שביעית פרק קמא עד אימתי נקראו נטיעות ר׳ אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו רבי יהושע אומר בת שבע שנים רבי עקיבא אומר נטיעה כשמה אילן שנגמם פירוש שנחתך והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון: **ניסוך** המים. והא דאמרינן בעלמא (שבת דף קג:) מ״ם יו״ד מ״ם לרבות ניסוך המים מן התורה אינו אלא אסמכתא בעלמא כפר״ח: **שהרי** כבר נאמר שדך לא תזרע וגו׳. ואח״כ כתיב את ספיח קצירך לא תקצור אלמא קצירה לא אצטריך ואפילו אם תימצי לומר חרישה צריכה דאזהרת חרישה לא אשכחן אלא הכא מיהא קצירה לא אצטריך ולהכי דרשא דאתיא קצירה אתיא חרישה כיון דכתבינהו גבי הדדי אי נמי ס״ל לר״ע כי ההיא דאמרן לעיל דלוקה על חרישה וכדאמרינן טעמא לעיל סבר ר׳ עקיבא ותרוייהו מיותרין ואליבא דר׳ עקיבא קפריס ואזיל דר׳ עקיבא סבר אם אינו ענין לשבת תנהו גבי שביעית (ג) ובמשמעות שבא להחמיר ולא להקל ולא בעי לאוקמי בשבת כר׳ ישמעאל להקל דהכי עדיפא ליה ור׳ ישמעאל עדיפא ליה לאוקמי בשבת דפשטיה דקרא מיירי ביה ואפילו להקל מלאוקמי בשביעית דלא מיירי ביה ולהחמיר:

אלא

עין משפט נר מצוה

כב א ב ג מיי׳ פ״ג מהלכות שמיטה הלכה א סמג לאוין רסו:
כג ד מיי׳ פ״ב מהלכות ממרים הלכה ב:
כד ה מיי׳ פ״ג מהל׳ שמיטה הלכה ה:
כה ו מיי׳ פ״ז מהלכות לולב הלכה כ:
כו ז מיי׳ פ״י מהלכות תמידין הלכה ו:

◆

תורה אור השלם

1. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: שמות לד כא

2. אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלֻנֵּהּ עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר בֵּלְטְשַׁאצַּר חֶלְמָא וּפִשְׁרֵא אַל יְבַהֲלָךְ עָנֵה בֵלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר מָרִי חֶלְמָא לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ: דניאל ד טו

3. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיָי שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: ויקרא כה ד

◆

רבינו חננאל

כי אתא רב דימי אמר, יכול ילקה על התוספת, ונסיב לה תלמודא לפטורא. מאי תוספת, ר׳ אלעזר אמר חרישה שהיא תוספת על הזריעה ועל הקצירה, דאתיא מכלל ופרט, (ז) א״כ כל הני פרטי למה לי, והדין הוא תלמודא דנסיב לפטורא. פרטיהן, הזורע והזומר הקוצר ובוצר, למה לי, אלא ללמדך דאהני תולדות דזומר ובוצר הוא דמיחייב, אתולדות אחרנייתא לא מיחייב. ור׳ יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים לפני ראש השנה, להיות חורשין באילן ערב שביעית עד העצרת, אע״פ שנהנה האילן בחרישה זו בשנה השביעית. ובשדה הלבן עד הפסח. וכן, אמרו, יכול ילקה על תוספת ראש השנה, וכר׳ עקיבא דמרבה להו מבחריש ובקציר תשבות, ואמר, אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כתיב שדך לא תזרע, אלא חריש של ערב שביעית שנכנס בשביעית כו׳, ונסיב לה קרא לפטורא, כדאמרן ירושלמי בשביעית. (ג) באיסור שני פרקים הללו התירו, ובאו, אחרי כן בשעה שאסרו והתירו למקרא סמכו. בחריש, (ובחריש) [ובקציר], איזהו חריש אסור, בחריש, שקצירו אסור, ואיזהו, חריש של ערב שביעית, שנכנס לשבעית. ובקציר שחרישו אסור, ואיזהו, חריש של שביעית שיצא למוצאי שביעית. וכשהתירו אחריהן למקרא סמכו, והא כתיב הכא בשביעית שבת, וכתיב בשבת בראשית שבת, מה ערב שבת בראשית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה, אף ערב שבת שביעית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה. אם כן למה נאמר עד העצרת, שעד כאן יפה לפרי ומיכן ואילך מנבל פירותיו. ומקשינן, היכי מבטל רבן גמליאל תקנת הלל ושמאי, והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין. ופרקינן, היקנו שמאי והלל תקנה זו והתנו שכל הרוצה לבטל יבוא ויבטל. ומקשינן, וכי דבית הלל ושמאי הן, והא הלכה למשה מסיני הן, דאמר ר׳ יוחנן עשר נטיעות, והן אלו ששנינו במס׳ [שביעית] פרק ראשון עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש [השנה]. פירוש, מהכא שמעינן שהנטיעות הן שמותר לו לחרוש להן בששית עד ראש השנה. אבל האילנות שכבר עשו פירי וזיקנו אין חורשין להן בששית עד ראש השנה. בתחלת פרק ראשון ממס׳ שביעית, עד מתי חורשין שדה האילן ערב שביעית, בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי. שהחרישה תועיל לפירות שבאילן שהן הפירות השנה הששית. אבל אם נכנס הקיץ, וגמרו הפירות, ואין החרישה מועלת לאותן הפירות כלום, נאסר בחרישה. שהחרישה אותו (העץ) [העת] אינה מועלת לשנה הששית כלום, ונעשה כאילו הוא חורש לשביעית, ושיערו בית הלל אותו העת, עצרת. וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. ומנא תימרא דשני לן בין נטיעה לאילן, כדתנן במס׳ שביעית פ״א, עד אימתי נקראו נטיעות, ר׳ אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו, ר׳ יהושע אומר בת שבע שנים, ר׳ עקיבא אומר נטיעה כשמה. אילן שנגמם, פי׳ שנתחך והוציא חילופין, מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן, דברי ר׳ שמעון. מכאן דשני לן בין נטיעה לאילן. ש״מ, מדהתיר לחרוש לנטיעות עד ראש השנה, מכלל שאין חורשין לאילן עד ראש השנה. ולא מדבית שמאי ובית הלל. וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני הן. ופריק ר׳ יצחק, כי אתאי הלכתא (ג)ל״ל. כדתנן בשביעית בפ׳ שני, אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה. ואתו בית שמאי ובית הלל התקינו, מפסח לשדה לבן ומעצרת לשדה האילן. ושקלו וטרו.

מסורת הש״ס

א) שביעית פ״א מ״א, ב) שם פ״ב מ״א ע״ש, ג) [ליתא במשנה דשביעית], ד) מגילה ב. גיטין לו: עדיות פ״א מ״ה ע״ז לו., ה) [שבת מו. סוכה מד. קידושין לט. חולין כח.], ו) סוכה לד. מד. תענית ג. זבחים קי:, ז) [נ״ל דמגילה משום דבמשנ׳ דשביעית לא נזכר ר׳ עקיבא אלא סתמא דת״ק וגם הא דלאמר הכא שהרי כבר נאמר כו׳ לא נזכר במשנה דהתם וכ״מ מהר״ש שם בפירושו בשביעית דהך דמייתי הכא וכן בר״ה ט. ברייתא היא וכן ספרי גרסי׳ דתניא], ח) שביעית פ״א מ״ד ר״ה ט. מכות ח:, ט) [ע״א], י) [ויקרא כה], כ) [לקמן ד.], ל) [סוכה רש״ש].

◆

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ואתו ב״ש וב״ה וגזרו מפסח ומעצרת ואתו בתקנתא דידהו וכו׳ ועד העצרת דכל הרוצה לבטל כו׳ לא בטל אלא הפסח והעצרת עד ל׳ כו׳ כנ״ל והד״א: (ב) תוס׳ ד״ה ר״א סי׳ מהא ליכא למימר לעיל תקשיים דר״א לאמר וכו׳ לא שמיע ליה. נ״ב כלומר לא סבירא ליה הא דאמר דהתירו תוספת שביעית ולכך הוא אמר הכי משום דליכא לפרש כנ״ל: (ג) ד״ה שהרי וכו׳ תנהו גבי שביעית ובמשמעותיה דקרא שבא להחמיר:

◆

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ וב״ה אומרים כו׳. נ״ב בירושלמי (שביעית פ״א) ולמה לא תניתוה מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה פעמים שאין הגשמים מצויין ואין האילן מנייה (דלא כתוס׳ ד״ה עד עצרת):

◆

מוסף רש״י

אשתומם כשעה חדא. שתק והיה מחשב מה יענה (חולין בא. ועי׳ דניאל ד טו). **עשר נטיעות.** משנה היא בסדר זרעים (שביעית פ״א מ״ו) עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה, שאין בין זו לזו אלא כמה שיש בין זו לחברתה, ומפסו בית סאה שהוא נ׳ אמה על נ׳ אמה מפוזרות לאורך ורוחב כשוה, חורשין כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד ר״ה, אע״פ שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקדש, כדנפקא לן מבחריש ובקציר תשבות, חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, ואסור לחרוש שלשים יום לפני ר״ה, כדאמרינן בשמעתא קמייתא דמו״ק מקראי, בנטיעות נאמר הלכה למשה מסיני שמותר לחרוש תחתיהם עד ר״ה כדי שלא יבשו, ואם עשר הן ומפוזרות כהלכתן בתוך בית סאה, נאמר למשה שיונקות בבית סאה כולה ומותר לחרוש את כולה בשבילן, אבל אם אינם עשר או שאינן מפוזרות כהלכתן, חורש תחת כל אחת ואחת כשיעור יניקתה לפי חשבון עשר לבית סאה, וכאילנות זקנים נאסר ל׳ יום לפני ר״ה כדאמרינן (לקמן) לר׳ ישמעאל מהלכתא ולר״ע מקרא. וחכמים עשו סייג לתורה ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילך ובשדה האילן בזקנים מעצרת ואילך, ולמדו בזקנים מפני שיונקים הרבה שלא אילנות לבית סאה הרי אלו מצטרפים וחורשים כל בית סאה בשבילן עד עצרת, לפי שכולו צריך להן ויצאה מתורת שדה לבן ונעשית שדה אילן, ואם איננו שלא חורש לכל אחד תחתיו לפי חשבון עד עצרת והשאר אסור מפסח ואילך (סוכה לד.). **ערבה.** למקדש, דאילו ערבה ללולב מקראי נפקא (שם). **וניסוך המים.** לתמידין של שחר שבעת ימי החג, כדאמרינן בפרק לולב וערבה (מח.) והתם מפרש כיצד מנסכין בין מים בין יין, וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין, חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין (שם). **הלכה למשה מסיני.** אלו שלשה נשתכחו בבית המדרש מנין להם מן התורה, והביאו שהלכה למשה מסיני הם ושמע הפוסק וגרסם בסדר שמעם (שם). **אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית.** דעל כרחך אע״ג דרישא דקרא בשבת קאי, דכתיב ששת ימים תעבוד, סיפיה אשביעית קאי, דאי אשבת, חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרי (ר״ה ט.) דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר, דאי כדכתיב דאיום השביעי קאי, מאי שנא חריש וקציר דנקט, אלא ה״ק ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות, והשנה שאתה עובד בהן בחריש ובקציר תשבות (מכות ח:). **אלא חריש של ערב שביעית.** שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית (ר״ה שם).

א) נראה דל״ל ונסיב לה תלמודא לפטורא דא״כ כל הכי. ב) נראה דל״ל ר״ג ובית דינו התירו באיסור ב׳ פרקים הללו ובאו אחרי כן בשעה שאסרו לא למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו בחריש ובקציר איזהו חריש שקצירו אסור זהו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור זהו חריש של שביעית שיוצא למוצאי שביעית וכו׳. ג) נ״ל כי אתאי הלכתא ל׳ יום לפני ר״ה פי׳ מדתנן וכו׳.